

SURİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMU BAĞLAMINDA SURİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ*

Hamza AKENGİN¹
Ayşe YAŞAR²

ÖZET

Orta Doğu’nun önemli ülkelerinden biri olan Suriye’nin diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde en önemli rolü, bölgede sahip olduğu jeopolitik konum oynamıştır. Rusya’nın geçmişte ve günümüzde özellikle Avrasyacılık jeopolitik yaklaşımı çerçevesinde, ABD karşısındaki dengeleyicilik politikasının önemli alanlarından biri Suriye olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında ABD’nin başını çektiği Batı Blokuna karşılık, SSCB’nin Orta Doğu’daki en önemli müttefiklerinden biri Suriye olmuştur. İki ülke arasındaki müttefiklik ilişkisi; askeri, ekonomi, diplomasi ve diğer alanlarda sıkı ilişkiler kurulmasını da beraberinde getirmiştir. Bugün iki ülke arasında oldukça ileri bir boyutta devam eden bu ilişkilerden Suriye ve Rusya ayrı iki ülke olarak, çeşitli kazanımlar elde etmişler ve etmektedirler. Bu çalışmanın amacı Suriye’nin jeopolitik konumu bağlamında Suriye-Rusya ilişkilerini araştırmaktır. Araştırmada literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılmış, elde edilen veriler tarihi ve güncel olaylarla ilişkilendirilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Suriye’nin jeopolitik konum özellikleri dikkate alınmadan geçmiş ve bugünkü iç ve dış politikasını, diğer ülkelerle olan ilişkilerini anlamlandırmak mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler: Suriye’nin Jeopolitiği, Avrasyacılık, Rusya, Akdeniz.

SYRIA-RUSSIA RELATIONS IN THE CONTEXT OF SYRIA’S GEOPOLITICAL POSITION

*Bu çalışma "Jeopolitik Bakımdan Suriye-Rusya İlişkileri" isimli yüksek lisans tezinin makale biçimine dönüştürülmüş halidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Yaşar, A., (2017).

Jeopolitik Bakımdan Suriye-Rusya İlişkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

¹ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

hakengin@marmara.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü.

yasar.ayse@outlook.com.tr

ABSTRACT

In its relations with the other countries, one of the most important countries of the Middle East, Syria whose one of the most important role has been its geopolitical position in the region. In the past and present times, across the USA, Russia's balancing policies' one of the most important areas has been Syria. During and after the Cold War, corresponds to the Western Block which led by the USA, Syria has been one of the most important allies of Soviet Union in the Middle East. The relations between two countries have established close relations in the fields of military, economical, diplomacy and so on. Today, as being separate countries, from the relations which have been proccessing in an advanced size, Russia and Syria have obtained and still have been obtaining several earnings. The aim of this study is to search about the relations of Syria-Russia, in the context of Syria's geopolitical position. In the study, the literature and document analysis techniques have been used, the result has been tried to be obtained by associating with the history and current events with the gained data.

Keywords : Geopolitic of Syria, Eurasianism, Russia, Mediterranean.

1. GİRİŞ

Orta Doğu'da etkin rol oynayan küresel güçlerden biri olan Rusya'nın iç ve dış politikasında Avrasyacılık jeopolitik yaklaşımının etkileri görülmektedir. Avrasyacılık yaklaşımı; Avrasya, Orta-Doğu, Güney Asya ve Orta Doğu'da ABD ile etkin bir şekilde mücadele ederek kısa vadede ABD'nin bu bölgelerdeki etkisini kırmayı, uzun vadede ise onu bu bölgelerden atarak buralardaki ve genel olarak dünyadaki tek egemen güç olmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda bugün Rusya, Soğuk Savaş dönemindeki gibi iki kutuplu dünya sistemindeki güçlerden biri olabilmek için dünyanın çeşitli küresel mücadele alanlarında ABD'yle güç mücadelesine girmektedir. Günümüzde bu küresel mücadele alanlarından en önemlisi Suriye'dir. Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında müttefikler kazanmaya çalışarak Orta Doğu'da ABD karşısında güç dengesi oluşturmaya çalışan Rusya, bugün bu politikasını Suriye üzerinden gerçekleştirmektedir. Çeşitli dönemlerde sahip olduğu jeopolitik konumun avantajlarını kullanarak küresel güçleri kendi iç politikasına dahil eden Suriye, iç savaşın çıkmaza girdiği dönemde yine jeopolitik konumun sağladığı avantajla Rusya'nın desteğini alma çabası ile bugün yine bu yola başvurmaktadır. Jeopolitik konumunun kendisine sağladığı avantajları özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca iyi bir

şekilde değerlendiren Suriye, bu konumunu Rusya ile ilişkilerini devam ettirmede ve sağlamlaştırma etkili bir şekilde kullanmaktadır.

Bu çalışmada Suriye'nin jeopolitik konum özellikleri ve Suriye'nin jeopolitik konumu bağlamında Suriye-Rusya ilişkileri incelenmektedir. Orta Doğu jeopolitik açıdan incelendiğinde en önemli bölgelerinden birinin, bugün Suriye devletinin üzerinde bulunduğu alan olduğu görülecektir. Dolayısıyla Suriye, jeopolitik bakımdan bölgenin en önemli ülkelerinden biridir. Ülkenin üzerinde yer aldığı coğrafya bir yandan Orta Doğu bölgesinin giriş kapısı niteliği ile diğer yandan Akdeniz'e olan uzun sahil şeridi ile jeopolitik konum bakımından oldukça önemli özelliklere sahiptir. Hem kara hem kıyı devleti olması, denizden ve karadan Orta Doğu bölgesine giriş kapısı durumunda olması, Orta Doğu'yu derinden etkileyen birçok hareketin kaynağı olması, sahip olduğu nüfusun yapısı ve kompozisyonu, ekonomik, siyasal ve askeri yapısı ile oldukça önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Suriye, Orta Doğu ile ilgili hesaplar yapan birçok küresel ve bölgesel gücün dikkatini çekmiştir.

Çalışmanın amacı, Suriye ve Rusya arasındaki bu ilişkiyi Suriye'nin jeopolitik konumu bağlamında analiz etmeye çalışmaktır. Bu çerçevede şu sorulara cevap aranacaktır:

- Suriye'nin jeopolitik konumu nedir?
- İki ülke ilişkilerinin gelişim süreci nasıl olmuştur?
- Suriye'nin jeopolitik konumunun Rusya ile ilişkilerine etkileri nelerdir?
- Suriye-Rusya ilişkileri hangi temellere dayanmaktadır?

Bu çalışmada yukarıda belirtilen ana amaç ve ona bağlı olarak tasarlanan 4 alt soruya cevap aranarak Suriye'nin jeopolitik konumu bağlamında Suriye-Rusya ilişkileri incelenecektir. Araştırma literatür analizi metoduna dayandırılmış, literatür taramasından elde edilen bilgiler tarihi ve güncel olaylarla ilişkilendirilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

2. SURIYE'NİN JEOPOLİTİK KONUMU

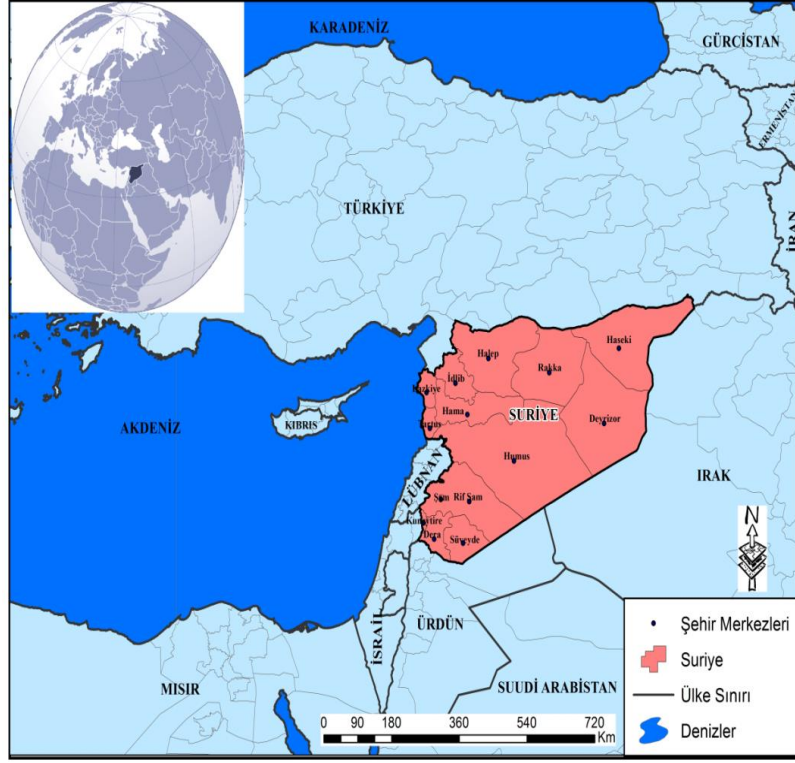
Suriye kuzey yarımkürede, 32°-37° kuzey enlemleri ile 35°-42° doğu boylamları arasında yer almaktadır. Ülke; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim bölgesi üzerinde yer alır. Genel konumu itibarıyla Güneybatı Asya ve Orta Doğu olarak adlandırılan bölge sınırları içerisine girmektedir. Resmi adı 'El Cumhuriyetü'l-Arabiyye es-Suriye' olan Suriye Arap Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 185.180 km²'dir³ ve bunun dışında İsrail işgali altında 1.295 km²lik bir toprağı bulunmaktadır. Bu topraklar Suriye'nin güneybatısındaki Golan tepeleridir. Akdeniz'in doğusunda bulunan Suriye'nin kıyı uzunluğu 193 kilometredir⁴ ve 1.130 km²'lik karasularına sahiptir. Kuzey ve kuzeybatıda Türkiye, doğuda Irak, güneyde Ürdün ve batıda Lübnan ve Akdeniz, güneybatıda İsrail ile komşudur. Başkenti Şam'dır. Al Hasakah (Hasiçi), Dera, Deyrizor, Halep, Hama, Humus, İdlip, Kuneytire, Lazkiye, Rakka, Rif Şam, Süveyde, Şam, Tartus ülkeyi oluşturan 14 ildir.

Suriye'nin kuzeyinde Türkiye, Doğu ve güneydoğusunda Irak, güneyinde Ürdün, Güneybatısında İsrail, batısında Lübnan ve Akdeniz yer almaktadır (Harita 1). Irak ile 605 km, İsrail ile 76 km, Ürdün ile 375 km, Lübnan ile 375 km ve Türkiye ile 822 km'lik bir kara sınırını paylaşmaktadır⁵. Suriye'nin batı sınırı Akdeniz'in doğu kıyılarına denk gelmektedir. Bu yönü ile Suriye'nin batı sınırının doğal bir sınır olması ayrıca önemlidir.

³ <http://www.mfa.gov.tr/suriye-kunyesi.tr.mfa>

⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2060.html>

⁵ http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewerUlkeler.jspx;jsessionid=A4jRQL5EiND2vVyeO8_j7QmdVnmbAxw3D6iNnk7y11QBa3h7U5p!74719419?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160877&countryName=Suriye&_afLoop=226017986687948&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3FcountryName%3DSuriye%26_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D226017986687948%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160877%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Df03p5v91c_4

Harita 1: Suriye Lokasyon Haritası

Suriye'yi fiziki coğrafya bakımından kıyı şeridi, dağlık bölge ve Suriye çölü olarak üç bölümde incelemek mümkündür. Suriye'nin batısında, Türkiye ve Lübnan sınırları arasında yaklaşık olarak 180 km'lik bir Akdeniz kıyı şeridi bulunmaktadır (Erciyes, 2004). Batıdaki alçak kıyılar ve dar kıyı ovalarından hemen sonra başlayan dağ sıraları dışında ülkenin geri kalan büyük kısmı, Suriye çölünün hafif dalgalı düzlüklerinden oluşmaktadır. Ülkenin orta ve kuzeydoğu kesimi çöllerle kaplıdır. Bu geniş çöl kuşağın büyük bir kısmı kurak-verimsiz bir bozkır karakterindedir ve ortalama yükseltisi 300 ile 500 metre arasındadır. Suriye'nin doğusu ise çöl sahaları ve küçük vaha alanlarından oluşmaktadır. Ülkenin en önemli su kaynağı olan Fırat Nehri bu bölgeden geçerek Irak'a girmektedir (Bulut, 2008).

Suriye'nin ikliminin en belirgin özelliği deniz ve çölün bir arada bulunmasıyla oluşturduğu tezatlıktır. Batıda görülen Akdeniz iklimi ile daha doğudaki çöl bölgelerinde görülen kurak iklim arasında, ülkenin dörtte üçlük bölümünde yarı kurak bozkır iklimi hâkimdir (Doğan, 2008; Collelo, 1988).

Görüldüğü gibi Suriye topraklarının büyük bir kısmı çöllerle kaplıdır ve ülkenin büyük bir kısmı kurak ve yarı kurak iklimin etkisi altındadır. Bu durum ülkede nüfusun, ekonomik faaliyet alanlarının ve sosyal yaşamın dağılımında bölgeler ve şehirler arasında büyük tezatlıklar oluşturmuştur.

Suriye Arap Cumhuriyeti, bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla stratejik bir mevkidedir. Suriye'nin konumunun stratejik olarak değerlendirilmesi, kuzeyde Türkiye ile güneyde petrol zengini Arap Yarımadası arasındaki bağlantıyı sağlaması ve doğudan batıya Irak-Mısır arasındaki geçişi sağlayan ana yolu meydana getirmesi sayesinde. Ayrıca Suriye'nin Arap ve İslam dünyasında birçok yeni fikrin ve hareketin çıkış noktası olması ile kültürel, dini, entelektüel yönlerden bir merkez haline gelmesi Suriye'nin konumu ile özellikle jeopolitik konumu ile ilgilidir. Suriye'nin politik fikir, hareket ve akımların menşei konumunda olması, Suriye'nin kültürel ve entelektüel anlamda bölgede önemli bir merkez olduğuna işaret etmektedir (Erciyes'ten akt. Ayrancı, 2006). Dolayısıyla Suriye, Orta Doğu'da hem bir kavşak noktası üzerinde yer almakta hem de bölgenin giriş kapısı konumunda bulunmaktadır. Suriye'nin bu merkezi konumu Orta Doğu bölgesini derinden etkileyen birçok fikir, akım ve hareketin temellerinin bu bölgede atılmasına zemin hazırlamıştır.

Suriye'nin, Akdeniz kıyısında yer alması bir kıyı-kenar devleti olarak, Akdeniz'den kıta içlerine denizden girişi sağlayabilmek bakımından oldukça önemli bir jeopolitik konumda bulunmasını sağlamıştır (Cömert'ten akt. Sağlam, 2006). Kıyı-kenar devleti olma özelliği, Suriye'nin hem diğer ülkelerle irtibat kurabilmesine hem de deniz aşırı girişimlerine fırsat vermektedir. Ancak, Suriye'nin jeostratejik konumunu avantaja dönüştürecek hava ve deniz gücüne sahip olmadığı da bilinen bir gerçektir. Suriye'nin sahip olduğu bu kıyı-kenar devlet olma özelliği bölge ve dünya ülkeleriyle olan ilişkilerini etkileyerek, bir yandan kendisine askeri müdahalede bulunulabilmesini kolaylaştırmakta, diğer yandan herhangi bir müdahale durumunda deniz üzerinden kendisine yardım edilebilmesi imkânını sağlamaktadır. Ülkenin hem kara

hem de deniz sınırlarının bulunması jeopolitik önemini daha da arttırmakta, izlediği iç ve dış politikalarda müttefik bulmasını kolaylaştırmaktadır (Sağlam, 2006). Kıyı-kenar devleti olmanın önemli avantajlarından biri de ülkenin coğrafi bütünlüğünü ve emniyetini sağlamak için kıta içlerine doğru ilerlemeye imkân vermesidir. Böylece kıyı-kenar devleti olan ülkeler ve bu arada Suriye, kara sınırlarında kendine güvenli bir dayanak oluşturacak bir tampon kuşak meydana getirmeye çalışmaktadır (Cömert'ten aktaran Sağlam, 2006). Suriye bir kıyı-kenar devleti olarak dönem dönem bu doğrultuda hareket etmiştir.

Suriye'nin coğrafi konumunun kendisine sağladığı avantajlar olduğu gibi dezavantajları da mevcuttur. Anadolu, Mezopotamya ve Mısır; yani Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki ticaret ve askeri hareket yollarının geçiş ve kesişme noktasındaki kritik bölgede yer alan Suriye, bu stratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca saldırılara açık bir durumda kalmıştır. Yerine göre avantaj ve dezavantajlar oluşturan bu durum, Suriye'deki politik kültürün, hareket ve akımların, yaşam biçiminin ve daha birçok özelliğinin oluşumunda etkili olmuştur. Ülkenin batı sınırının tamamen deniz kıyısı yani doğal bir sınır olması, doğu ve kuzeydoğu bölgelerinin çöl şartlarına sahip olması, arada kalan dar bir koridor şeklindeki bölgeyi diğer tüm özellikleri ile beraber, Ortadoğu'nun diğer bölgelerinden farklı ve daha önemli bir coğrafi konuma yükseltmiştir (Collelo, 1988). Doğu ve batısının doğal sınır olma özelliği, kuzeyden ve güneyden gelebilecek herhangi bir saldırı ve istila karşısında sığınabilecek bir karasal derinliği olmayan Suriye'nin, geçmişten günümüze değin kıyı ile çöl arasına sıkışmış bir görüntü sergilemesine yol açmaktadır. Suriye'nin bu konumu, ülkenin siyasi yapısı ve sosyal dokusunu iki yönde etkilemiştir. Bu etkilerden birincisi; siyasi istikrarsızlığın ülke siyasi hayatında süreklilik göstermesi, ikincisi ülkenin sosyal yapısının oldukça heterojen bir karakter sergilemesidir (Rubin'den aktaran Dağ, 2013)

Suriye, iç savaş yani 2011 yılı öncesine kadar 21 milyonu⁶ aşkın bir nüfusa sahipti. Suriye nüfusu etnik, dini ve kültürel bakımdan oldukça çeşitlilik gösteren bir yapıya sahiptir. Suriye nüfusunun en büyük kısmını oluşturan Sünni Müslümanlar yanında Nusayriler⁷, Dürziler⁸, İsmaililer⁹,

⁶ <http://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic?view=chart>

⁷"Nusayrilik III. (IX.) yüzyılda muhtemelen Basra'da doğmuş, İsnâaşeriyye' nin onuncu imamı Ali el-Hadi en-Nakl ile on birinci imam Hasan el-Askeri zamanında Kufe ve Samerra'da yaşamış olan Muhammed b. Nusayr tarafından kurulmuştur..." (Üzüm, 2007).

Hristiyan ve Yahudiler ülke nüfusunun dini yapısını oluşturmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi ülke, birçok dini, etnik ve azınlık gruba ev sahipliği yapmaktadır. Bu grupların Suriye nüfusu içindeki oranlarına bakıldığında Sünni Müslümanlar %70-75 ile en büyük grubu olduğu görülmektedir. Nusayriiler %12, Dürziler %3, İsmaililer %1,5 oranlarına sahiptir. Suriye'nin etnik yapısı ise % 77-83 Arap, % 7-8 Kürt , % 5-6 Türkmen , % 2 Ermeni, % 1 Çerkez, %1 diğerleri şeklindedir. Ayrıca ülkede az miktarda Yahudi nüfus bulunmaktadır (Koyuncu, 2016).

İç savaş öncesi 21 milyon¹⁰ kadar bir nüfusa sahip olan Suriye nüfusunun yarısı, yani yaklaşık 11 milyon kişi Arap Baharı eylemlerinin bir iç savaşa dönüşmesi ve ülkede çatışma ortamının hâkim olmasıyla birlikte ülkesini ve evini terk etmek zorunda kalmıştır¹¹. Örneğin iç savaş öncesi yaklaşık 4 milyonluk nüfusuyla Suriye'nin en fazla nüfus barındıran şehirlerinden biri durumunda olan Halep, 2017 yılı itibariyle 350 bin kişiye düşmüştür¹²

Ülke nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Suriyeli Sünni Araplar, Nusayriilerin çoğunluğu oluşturduğu Lazkiye ve Dürzilerin ağırlıkta olduğu El-Süveyde dışındaki şehirlerde çoğunluğu oluşturacak şekilde yaşarlar. Sünni Araplar aynı zamanda ülkenin kentli-tüccar sınıfını oluşturur. Hali hazırda İsrail işgali altındaki Golan bölgesinde ise 200 bin kadar Arap yaşamaktadır (Atlıoğlu, 2016).

Suriye'de yaklaşık %7-8'lik bir orana sahip olan Kürtler, ülkenin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde yoğunluktadır. Türkiye, İran, Irak'taki Kürt nüfusun daha çok belli alanlarda toplanma temayülünün tersine, Suriye'deki Kürtler birkaç bölgeye dağılmışlardır. Ülkenin kuzeydoğusundaki Haseke vilayetinin kuzeyi yani Türkiye sınırı boyunca uzanan Cezire bölgesi, Fırat Nehri'nin Türkiye'den Suriye sınırlarına

⁸"Batıni karakterli olan, bünyesinden çıktığı İsmaili çevrenin inançlarını reddeden ve kendilerini tevhid ehli diye adlandıran Dürziler, asırlar boyu hemen herkes için bir muamma olma özelliğini korumuştur... Günümüzde Dürziler'in kesin sayısı bilinmemekle birlikte Lübnan, Suriye, Filistin ve Ürdün'de yaklaşık 400-450.000 Dürzî bulunduğu sanılmaktadır..." (Öz, 1994).

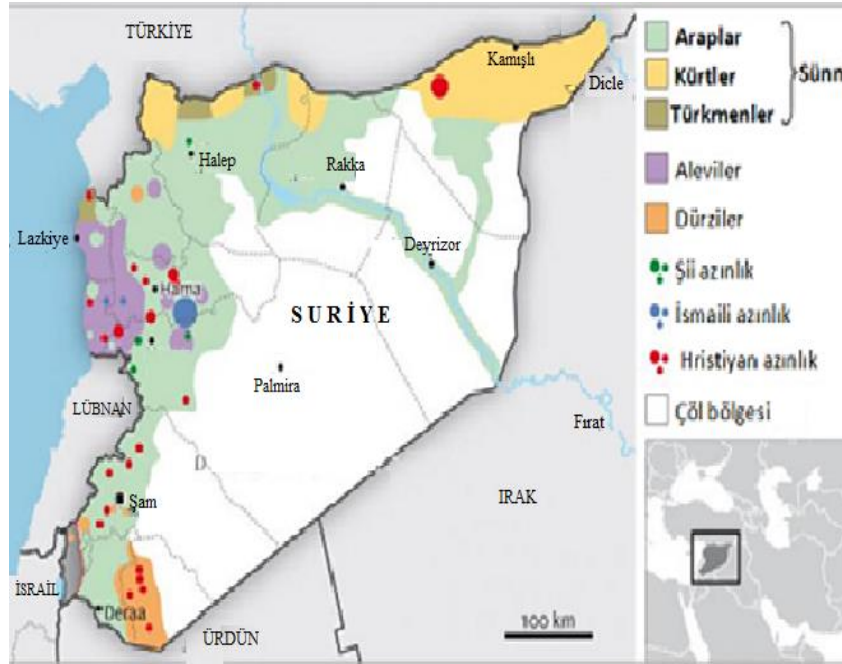
⁹"İsmâil b. Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilerek varlığını günümüze kadar sürdüren aşırı Şii mezhebi..." (Öz, 2001).

¹⁰ <http://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic?view=chart>

¹¹ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160213_suriye_rakamlar

¹² <http://www.islamianaliz.com/haber/savas-nufusu-eritti-4-milyonluk-halep-bakin-kaca-dustu-7923>

girdiği bölgede bulunan Ayn el-Arab kenti ve Halep'in kuzeybatısında Afrin civarındaki Kürt Dağı, Suriye'de Kürt nüfusun toplandığı alanlardır (Harita 2). Halep ve Şam kentlerinde yaşayan Kürt nüfusu ise daha çok ekonomik nedenlerle bu şehirlere göç etmişlerdir (Dinçer ve Coşkun, 2011). Ülke nüfusu içindeki oranları konusunda net ve herkes tarafından kabul edilen bir rakam olmamakla beraber ülke nüfusunun ortalama olarak %2'lik kısmı Türk ve Türkmenlerden oluşmaktadır (Dağ, 2015). Suriye'de yaşayan etnik gruplardan biri olan Ermeniler, nüfusun % 2'si ile 3'ü arasında bir grubu oluştururlar. Suriye'de yaşayan küçük etnik gruplardan biri olan Çerkezlerin sayısı kaynaklarda farklı verilmekle birlikte tahmini olarak 90-100 bin arasındadır. Suriye Çerkezleri Şam, Halep ve Humus kentleri civarında yoğun olarak yaşamaktadır (Koyuncu, 2016).

Harita 2: Suriye'de Dini ve Etnik Grupların Dağılışı (Başçıl, 2016).

Suriye'de nüfusun dinsel-mezhepsel olarak dağılışı durumuna bakılacak olursa Arap çoğunluğun İslam dinine mensup olmasına rağmen mezhep farklılıkları olduğu dikkati çekmektedir (Dinçer ve Coşkun,

2011). Söz konusu mezhep farklılığı Suriye'deki Araplar arasında önemli bir ayrışma nedenidir. Ülke nüfusunun İslam dini içerisindeki farklı mezheplere dağılışı durumuna bakıldığında Suriye Araplarının %70'inin Sünni, geri kalan kısmının Alevi-Nusayri, İsmaili ve Şii olduğu dikkati çekmektedir (Atlıoğlu, 2016). Ayrıca Suriye'de Hristiyan ve Yahudi bir kısım azınlık da yaşamaktadır. Hristiyanlar ülke nüfusu içinde farklı kaynaklara göre %8 ile %14'lük bir kısmı oluşturmaktadır. Günümüzde ülke nüfusunun yaklaşık olarak %10'unu oluşturdukları tahmin edilmektedir (Koyuncu, 2016).

Bu veriler daha çok iç savaş öncesi Suriye'ye aitken, savaşın hala devam ettiği bu günlerde Suriye nüfusunun dağılımı, etnik, dini ve mezhepsel yapısı ve bunların oranları oldukça değişmiş ve hala değişmektedir.

Suriye'nin kendi içinde çok çeşitli etnik, dini ve mezhepsel unsurlar barındırması, toplumun ulusal birlik, beraberlik ve bütünlük duyguları gibi birleştirici unsurlardan yoksun kalmasına neden olmuştur. Ortak dil olan Arapça dışında farklı grupları bir arada tutan, halkı millete dönüştüren bir ulus olma emaresi bulunmamaktadır. Suriye'de özellikle Arap olmak, Suriyeli olmaktan daha ön planda yer almakta ve toplum nezdinde daha büyük bir anlam ifade etmektedir.

Sosyo-kültürel yapıyı oluşturan sağlık, eğitim gibi faktörler de bir ülkenin jeopolitik önemini belirleyen unsurlar arasındadır. İç savaşın başladığı günden itibaren özellikle rejim güçlerinin sağlık kuruluşlarını, hastaneleri ve sağlık çalışanlarını kasten hedef almasıyla, ülke sağlık sistemi neredeyse tamamen yok olmuştur. Tüm bu olumsuz şartlardan dolayı ülkedeki doktorların ve diğer sağlık çalışanlarının büyük bir kısmı başka ülkelere göç etmiştir¹³. Sosyo-kültürel yapıyı oluşturan bir diğer önemli parametre eğitimidir. Hâlen devam etmekte olan iç savaş başlamadan önce Suriye, iç savaş öncesinde temel eğitimde yaklaşık %93'lük bir okullaşma oranına sahipti. İç savaşla beraber bu oran çok büyük bir düşüşe uğramıştır. Sadece okullaşma oranında değil, mevcut eğitim-öğretim kurumlarının sayısında da iç savaşla beraber büyük bir düşüş yaşanmıştır¹⁴. Herhangi bir ülkedeki yaşam kalitesini ve refahı göstermesi bakımından oldukça önemli bir parametre olan İnsani

¹³ <https://news.vice.com/article/bombs-bullets-and-lack-of-health-care-has-killed-470000-syrians>

¹⁴ <http://wenr.wes.org/2016/04/education-in-syria/>

Gelişmişlik Endeksi sıralamasında Suriye, 134. sıra ile listenin alt sıralarında yer almaktadır¹⁵.

2011 yılından itibaren yaşanan iç savaş, kargaşa, alt ve üstyapıda meydana gelen yıkım ve oluşan iktidar boşlukları, Suriye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Örnek olarak 2013 yılında Suriye ekonomisi %18,7 oranında küçülmeye uğramış, yatırımlar ise %20 oranında azalmıştır. İç savaşın başladığı günden itibaren ülke ekonomisi hızla küçülmeye başlamıştır. Alt ve üst yapıda ve hemen hemen tüm ekonomik sektörlerde oluşan büyük hasar ve yıkım, kısa sürede telafi edilemeyecek boyuttadır (Eğri, 2016).

Suriye devleti bir cumhuriyettir. Şekil olarak demokratik bir rejim olmakla birlikte gerçekte otoriter bir rejimdir. Vatandaşlar cumhurbaşkanı ve meclis üyeleri seçimlerinde oy kullanma hakkına sahiptirler fakat hükümetin yani yönetimin esasen halkın iradesi ile değiştiği söylenemez. Ülkenin cumhurbaşkanı üst düzey yardımcıları ile birlikte; siyasi, ekonomik ve idari alanlar başta olmak üzere tüm alanlarda tek karar alıcı konumunda bulunmaktadır. Ayrıca cumhurbaşkanına veya rejime karşı herhangi bir siyasi veya toplumsal muhalefete müsamaha edilmeyen ve en ağır şekilde bastırılan ülkede 1963 yılından 2011 yılı Nisan'a kadar olağanüstü hal kanununun yürürlükte bulunması, yönetimin rejime yönelik herhangi bir başkaldırıya karşı nasıl bir tavır takınacağını göstermektedir (Dinçer ve Coşkun, 2011). Ayrıca ülke yönetim kadrosunda kabile ve aile bağları ön plana çıkmaktadır. Suriye'de yönetimi elinde bulunduran Esed ve ailesinin mensup olduğu Kelbiye Aşireti Suriye'deki Nusayrilerin dört önemli aşiretinden biridir (Akengin ve Gürçay, 2014).

2012 yılına kadar yürürlükte bulunan ve mevcut siyasi yapıyı şekillendiren 1973 Anayasası, 2011 yılında başlayıp ülke çapına yayılarak rejim aleyhine büyük bir tehdit oluşturan eylemlerin giderek hız kazanması ve uluslararası alanda da yankı bulmasıyla, rejimin varlığını devam ettirebilmesi için 2012 yılında değiştirilmiştir. 26 Şubat 2012 tarihinde gerçekleştirilen referandumla yeni anayasa, yani Suriye'de hali hazırda yürürlükte olan 2012 Anayasası kabul edilmiştir (Mercan, 2016). Suriye'de rejimin herhangi bir muhalif hareket ve yaklaşıma izin vermemesi; sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin ya da aydınların

¹⁵ <http://ingev.org/hakkimizda/insani-gelisme-nedir/>

oluşturduğu çeşitli yapıların muhalif bir yaklaşım sergilemelerini engellemektedir.

Suriye'nin Osmanlı Devleti'nden koparılıp, Fransız mandası haline gelmesi ile Suriye'de yeni bir dönem başlamıştır. Dolayısı ile bugünkü Suriye ordusunun temelleri, ülkenin Fransız mandası altında bulunduğu dönemde atılmıştır. Suriye ordusu yapısal olarak daha çok Nusayri ve Dürzilerden oluşmaktadır. Orduda ayrıca az miktarda Ermeni, Çerkez ve Kürt bulunmaktadır. Ordu, Özel Doğu Akdeniz Birlikleri ismindeki askeri kuvvetlere dayanmaktadır (Commins'ten akt. Atlıoğlu, 2007). Suriye'nin askeri yapılanmasının en üst kademesinde devlet başkanı bulunmaktadır. Dolayısı ile devlet başkanı ülke silahlı kuvvetlerinin de başkomutanıdır. Silahlı kuvvetler personelinin %80'i gibi büyük bir kısmının kara kuvvetlerine mensup olması, Suriye ordusu içerisinde kara kuvvetlerine verilen önemi göstermektedir. Bugün Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin askeri donanımı incelendiğinde, büyük oranda Rus üretimi teçhizatları kullandığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda silahlı kuvvetlerin organizasyonu ve üzerine bina edildiği doktrin bakımından Sovyet modelinin etkisi ve ağırlığı dikkat çekmektedir (Çelebi, 2004).

Günümüz Suriye'sindeki iç savaş ortamında küresel güçlerin Suriye içindeki aktörler etrafında kendilerini konumlandırmaları, bu güçlerin Suriye üzerinden yürüttükleri vekâlet savaşları ile birbiriyle girdikleri mücadeleyi göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu mücadele, vekâlet savaşının aktörleri olan küresel güçlerin her biri için 2011 sonrasında Suriye'nin jeopolitik konumunun önemini arttırdığını göstermektedir.

3. SURİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Suriye ile Rusya arasındaki ilişkiler Suriye'nin bağımsızlığından hemen önce 1943-1944 yıllarında başlamıştır. Fransa'nın muhalefetine rağmen Sovyetler Birliği, 1944 yılında Suriye'nin egemenliğini şartsız bir şekilde tanımış (Okur, 2004), Fransa'ya da Suriye'yi boşaltması için baskı yapmıştır. Suriye'de 1945-1949 arası dönemde sonraki dönemlere göre sakin ve hareketsiz geçen siyasi hayat, 1949 yılından itibaren istikrarsızlık dönemine girmiştir. İki ülke arası ilişkiler 10 Nisan 1950'de imzalanan Saldırmazlık Paktı ile daha ileri bir boyuta taşınmıştır. Çeşitli dönemlerde yapılan işbirlikleri ve antlaşmalar ile giderek sağlamlaşan

Sovyetler Birliği-Suriye ilişkileri, Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünya konjonktürünün doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Orta Doğu'da meydana gelen önemli olaylar, çatışmalar ve savaşlar, Suriye ve SSCB'nin daha da yakınlaşmasına, ilişkilerin daha ileri boyutlara taşınmasına neden olmuştur (Aghayev ve Katman, 2012). 1954'ten itibaren ülke yönetiminde ideoloji ve üzerine bina edildiği doktrin bakımından Sovyetler Birliği'ne yakın duran Baas Partisi'nin (Akengin, 2017) etkisinin artması, aynı zamanda SSCB ile ilişkilerin artacağı ve Suriye'nin SSCB'ye daha da yakınlaşacağı anlamına geliyordu. 1949'dan itibaren Suriye'de Baas üyelerinin orduya katılımı da teşvik edilmeye başlanmıştır.

1953 yılında ABD'de Eisenhower'ın iktidara gelmesinden itibaren Rus etkisinin yayılmasını engellemek amacıyla Orta Doğu'da, Batı'nın yöreğinde bir güvenlik yapılanması inşa edilmesi fikri doğmuştur. Bu doğrultuda ABD ilk olarak Türkiye, Pakistan, İran, Irak ve Suriye gibi herhangi bir Sovyet saldırısına maruz kalabilecek devletler ile bir güvenlik anlaşması yapılmasını tasarlamıştır. Ancak hem Mısır Devlet Başkanı Abdül Nâsır'ın artan baskısı, hem de İsrail'in bölgedeki varlığına karşı olunması nedeniyle Suriye, bu pakta sıcak bakmamış ve katılmamıştır. 1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere'nin katıldığı, ABD'nin gözlemci statüsünde bulunduğu Bağdat Paktı; Mısır, Suriye, İsrail ve SSCB'yi rahatsız etmiştir (Fırat ve Kürkcüoğlu'dan aktaran Kiraz, 2016). Bundan dolayı SSCB'ye daha fazla yakınlaşan Suriye, attığı adımlar ile Orta Doğu'da bloklaşma sürecinin ivme kazanmasına zemin hazırlamıştır (Aghayev ve Katman, 2012).

Suriye ve SSCB yakınlaşmasına neden olan bir diğer olay da Süveyş Krizi'dir. Mısır Devlet Başkanı Abdül Nâsır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmek istemesiyle başlayan kriz, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırılarıyla daha da derinleşmiştir. Bu noktada SSCB'nin Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden yana tavır alması, SSCB'yi Mısır ve Suriye ile daha da yakınlaştırmıştır. Bütün bunlar Mısır ve Suriye'de SSCB'nin ideolojik etkisini de arttırmıştır.

1957 yılından itibaren ise Suriye'de Komünizmin tesirinin artmaya başladığı dikkat çekmektedir. bu dönemde SSCB'nin Suriye'ye yönelik takip ettiği stratejinin iki yönlü olduğu anlaşılmaktadır. SSCB bir taraftan Suriye'de komünizme sempati duyanları desteklerken, diğer taraftan Suriye'ye askeri yardımlarını artırıyordu (Baş, 2012):

Suriye Baas Partisi'nin 1960'lı yıllardan itibaren Suriye siyasetinde ağırlığını daha da arttırması Suriye-Rusya ilişkilerini bir adım öteye taşımıştır. Baas Partisi, Soğuk Savaş'ın meydana getirdiği kutuplaşmanın etkisiyle Suriye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmesini sağlamıştır. 1960-1970 arası dönemde Suriye iktidar mücadelelerine ve iç karışıklıklara sahne olmuş, nihayetinde bu durum iki ülke arası ilişkilerin gelişiminin yavaşlamasına neden olmuştur (Kıraz, 2016).

Baas Partisi'ne üye subayların da içinde bulunduğu bir grup 8 Mart 1963'te, daha sonraki dönemde 'Baas Devrimi' olarak anılacak olan darbeyi gerçekleştirmişlerdir. Baas Devrimi adı verilen bu darbeden sonra Baas Partisi ve özellikle partinin askeri kanadı, Suriye'deki siyasi hayatın en önemli aktörü olmuştur. Baas darbesi ile Suriye'nin siyasi hayatında 'sol' ağırlık kazanmıştır (Amanov, 2004). 1963'ten itibaren Pan-Arap milliyetçilişi, Sosyalist ve seküler bir karaktere bürünen Baas Suriye'si, Orta Doğu bölgesini etkileyen önemli bir güç haline gelmiştir¹⁶. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (Akengin, 2016) dağılmasından sonra Baas Partisi'nin dolayısıyla Suriye'nin SSCB ile yakın ilişkiler kurmasına rağmen, iki ülke arası ilişkilerin hızlı bir şekilde gelişmeye başlaması Hafız Esed'in 1970'te iktidara gelmesine denk gelir.

Suriye-Rusya ilişkilerinin gelişmesinde etkili olan bir diğer olay 1967 Arap-İsrail Savaşı'dır. Sovyetler Birliği bu savaşı; Araplar ve Yahudiler arasındaki herhangi bir toprak anlaşmazlığı olarak değil, ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olan İsrail eliyle bölgedeki Arap halklarının milli bağımsızlık hareketlerini sindirmek ve engellemek; Mısır ve Suriye'deki Batı aleyhtarı rejimleri devirmek istemesinin bir tezahürü olarak görmüştür. Bu düşünceden hareketle Sovyetler Birliği 10 Haziran 1967'de İsrail ile olan diplomatik ilişkilerini kestiğini ilan etmiştir (Dosbolov, 2014). Sovyetler Birliği ayrıca 10 Haziran'da ABD ile anlaşarak ateşkesi sağlamış, neredeyse Şam'a kadar ilerleyecek olan İsrail'den Suriye'yi kurtarmıştır (Armaoğlu, 2016). Savaş sonrasında Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye'nin talepleri ile bu ülkelere silah ve askeri danışmanlık yardımı yapmıştır (Dosbolov, 2014).

Hafız Esed, daha iktidara geldiği ilk yıllarda Arap rejimlerine ve Sovyetler Birliği'ne yönelik bir dış politika açılımı ile çok boyutlu avantajlar elde edeceğini, Batı'ya karşı değişmez dayanağı olan Sovyetler

¹⁶http://www.tasam.org/trTR/Icerik/212/ortadogu_girdabindaki_kucuk_halka_suriye

Birliği'ne yakın bir dış politika tercihi yapacağını göstermişti. Bu bağlamda Hafız Esed iktidara geldikten sonraki ilk dış ziyaretini 1971 yılında Sovyetler Birliği'ne yapmıştır (Karabulut, 2007).

Suriye ve SSCB arasında kurulan dostluk sonraki yıllarda da devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın oldukça sert bir şekilde devam ettiği yıllarda, 1971'de iki ülke arasında imzalanan antlaşma ile Akdeniz kıyısındaki Tartus limanında bulunan üs Sovyet donanmasına verilmiştir (Doster, 2012). Suriye'deki Tartus üssüne SSCB'nin yerleşmesi, Moskova'nın Orta Doğu'da ve Akdeniz'de kalıcı olduğunu gösteren bir sembol olarak kabul edilebilir¹⁷. Bu üs Rus deniz kuvvetlerine, Karadeniz'den yola çıkarak İstanbul ve Çanakkale Boğazları yoluyla Akdeniz'den açık denizlere ulaşma imkânı veren çok önemli bir üstür (Deniz, 2013).

Esed'in 1972 yılında Moskova'yı ziyareti ile iki ülke arasında 700 milyon dolar değerinde bir silah anlaşması imzalanmıştır. 1973'teki Arap-İsrail Savaşı'nda da tıpkı 1967'de olduğu gibi Sovyetler Birliği Suriye'ye silah yardımı ve diplomatik yardım yapmıştır (Özel, 2012).

1980 yılında Suriye ile Sovyetler Birliği arasında 20 yıllık bir Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Sovyetler Birliği Suriye'nin adeta garantörü olmuş, Suriye bir uydu devlet görüntüsü sergilemiştir. Böylece iki müttefik uluslararası alanda karşılaştıkları her türlü sorunda birbirleriyle yakın ilişkiler geliştirdiğini ve geliştireceğini gösteriyordu (Çalışkan, 2016). Nükleer alanda da ortaklığa önem veren bu iki ülke, 1983 yılında nükleer işbirliğini içeren bir anlaşma imzalamışlardır (Amanov, 2004).

SSCB'de Mart 1985'te Mihail Gorbaçov'un yönetime gelmesiyle 1980'li yılların ortalarına kadar oldukça yakın ilişkiler geliştiren Suriye ile SSCB'nin arası açılmaya başlamıştır. Yine de Gorbaçov 1986 yılında Suriye'ye askeri teçhizat temini konusundaki taahhütlerini yerine getireceklerini belirtmiş, yapılacak askeri yardım karşılığında Orta Doğu'daki Sovyet çıkarlarını temin etmek ve desteklemek konusunda Suriye'ye baskı yapmıştır (Amanov, 2004). Bu dönemden itibaren ve genel olarak Gorbaçov döneminde Suriye-SSCB ilişkilerinin gerilediği ve gerilediği görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye karşı bu yeni dış politika yaklaşımı, Suriye'nin dış politikada SSCB'yi diğer alternatiflerle dengeleme, güçler dengesinden yararlanarak dış politikasını

¹⁷ <http://www.dunyabulteni.net/haber/218362/tartus-ussu-kremlinin-guc-sembolu>

çeşitlendirme, SSCB'den boşalan yeri başka ülkelerle doldurma eğilimine girmesine neden olmuştur (Kiraz, 2016).

Sovyetler Birliği'nin 1990'ların başında çökmesiyle birlikte Suriye-Rusya ilişkileri de oldukça gerilemiştir. Birliğin çöküşüyle Suriye uluslararası arenada en güçlü müttefiki ve hamisini kaybetmiştir. Suriye'nin Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından yöneldiği pragmatik ve çok yönlü dış politika yaklaşımının ilk tezahürü 1991 yılındaki 1. Körfez savaşındaki tutumunda açıkça görülmektedir. 1991 yılı Ocak ayı ortalarında ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin Irak'a yönelik başlattıkları operasyon, Suriye'ye ABD'nin yanında yer alma fırsatı verdi. Esed'in bir yandan Saddam'ı Kuveyt'ten çekilmeye ikna etmeye çalışırken diğer yandan da koalisyon birliklerine katılması, her durumda pragmatik bir siyaset izlediğini kanıtlar niteliktedir (Mercan, 2012).

Rusya, Orta Doğu'daki çeşitli olaylara müdahil olmayan politikasını 1990'ların sonuna kadar devam ettirmiştir (Purtaş, 2007). Sovyetler Birliği'nin dağılması sırasında Gorbaçov döneminde ve daha sonra onun yerine gelen Boris Yeltsin döneminde Orta Doğu'ya yaklaşımı bu şekilde olan Rusya'nın bu politikasının, 1996'da Yevgeni Primakov'un dışişleri bakanı ve daha sonra başbakan olmasıyla değişmeye başladığı söylenebilir.

Rusya'nın Orta Doğu'ya ilgisinin yeniden artmaya başlaması ise 2000'li yıllara denk gelir. 1999 yılında Vladimir Putin'in ülkenin başına geçmesiyle birlikte Rusya'nın ekonomide ve uluslararası siyasette yeniden aktif bir politika izlemeye başladığı ve yeniden yükselişe geçtiği bir döneme girilmiştir. Bu dönemden itibaren Rusya'nın amacı Sovyetler Birliği gibi bölgesel ve uluslararası alanda söz sahibi bir devlet olmaktır. Dolayısıyla bu amaç doğrultusunda Orta Doğu ihmal edilemezdi (Bekcan, 2014).

Hafız Esed'in ölümünün ardından 2000 yılında onun yerine geçen oğlu Beşşar Esed, iktidara geldiğinde babasından farklı bir izlenim sunuyordu. Ancak özellikle Irak işgali ile başlayan süreçle birlikte ülkenin ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerle yaşadığı sorunlar, Şam'ın tehdit algılaması, ABD'nin Afganistan ve Irak işgali ile Şam'ın kendini çevrelenmiş hissetmesi, ülke içinde Beşşar Esed'den artan beklentiler ve Esed'in bu beklentilere cevap vermekte istekli olmamasıyla artan iç muhalefet, Batılı güçlerin iç muhalefete verdiği destek gibi sebepler Şam'ın tedirginliğini arttırmıştır. Özellikle Irak işgali ile sıranın

kendisine geleceğini düşünmeye başlayan Esed yönetimi ilişkilerinin zaten iyi olduğu Rusya'ya yönelmiştir (Doster, 2012). 11 Eylül olayları dolayısıyla ABD ile ilişkilerinin gerilmesi Suriye'nin uluslararası sistemde yalnızlaştırıldığı ve soyutlandığı bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu dönemde Suriye Batı karşısında dengeleyici güç konumundaki Rusya'nın yükselişini desteklemiştir (Doster, 2012).

Rusya'nın Suriye ile olan ilişkilerinin sac ayaklarından biri olan silah satışları bu dönemde de devam etmiştir. 2005-2010 arası dönemde Rusya Suriye'ye yaklaşık 3 milyar dolarlık silah satmıştır (ORSAM, 2012). 2010 yılında Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'in Şam ziyareti iki ülke ilişkilerini yeni bir noktaya taşımıştır. Aynı zamanda imzalanan askeri ve ekonomik anlaşmalar Orta Doğu'da Rusya'nın en önemli müttefikinin Suriye olduğunu göstermektedir¹⁸.

2010 yılında Tunus'ta seyyar satıcı bir gencin kendini yakmasıyla başlayan yönetim aleyhtarı gösteriler Mart 2011'de Suriye'ye de sıçramıştır. Kısa sürede ülke geneline yayılan olayları baskı ve şiddet ile bastırmaya çalışan rejimin bu tavrı olayların bir iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur. 2010'da başlayan ve birçok Orta Doğu ülkesini etkileyen olaylar karşısında Rusya belli bir süre gelişmeleri uzaktan takip etme yolunu seçse de olaylar bölgedeki müttefiklerine sıçradığında tavrını değiştirmiştir (Sağlam, 2014). Suriye rejiminin muhaliflerine yönelik uyguladığı orantısız şiddet nedeniyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Suriye için alacağı yaptırım kararlarını Rusya veto oyu kullanarak birçok kez engellemiştir. Bununla beraber Cenevre Konferanslarında da Rusya'nın alınan kararlara soğuk yaklaşımının temel nedeni Esed gittikten sonra kendisinin Suriye'deki kazanımlarının ve varlığının sona ereceği ve Akdeniz'de ve Orta Doğu'daki Rus varlığını sağlayan Esed yönetimindeki Suriye'nin Batılı güçlere kaptırılması endişesidir.

Rusya, Suriye rejimini destekleyici doğrultudaki diplomatik ve askeri yardımlarını 2015 yılından itibaren daha ileri bir safhaya taşıdı. Olayların Lazkiye'ye sıçraması ile Rusya buradaki askeri varlığını arttırarak, Suriye'de zaten yıllardır mevcut olan bu varlığını bu defa daha aktif bir hale getirdi. Bu doğrultuda Rusya zaten 1971 yılından beri kullandığı Akdeniz kıyısındaki Tartus deniz üssüne ilaveten Lazkiye'deki Basil Uluslararası Havaalanını da kendi kullanımı için uygun hale getirdi.

¹⁸ <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/rusyanin-ortadogu-hirslari>

Suriye'deki olaylar ve büyük güçlerin burada vekâlet savaşları üzerinden birbirleriyle mücadeleleri Rusya'nın ABD ve Batılı ülkeler ile arasındaki gerilimi arttırmakta, bu durum Soğuk Savaş dönemini ve bu dönemdeki güç mücadelelerini hatırlatmaktadır (ORSAM, 2012). Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde Suriye yönetimi ile oldukça sıkı olan ilişkileri artık Soğuk Savaş döneminden daha ileri bir boyuttadır. Rusya, hem Esed rejimi ile olan tarihsel bağlarından hem de Suriye'deki jeopolitik çıkarlarından dolayı Suriye meselesini bir komplo olarak değerlendirerek Esed rejimine destek olmaktadır. Rusya, uluslararası arenada Suriye'ye verdiği destek ve kullandığı veto oylarıyla hem ülkeye uygulanacak herhangi bir yaptırımı engellemiş, hem de askeri yardımlar ve silah desteğinde bulunarak Suriye yönetiminin elini güçlendirmiş, savaşın uzamasına, rejimin ayakta kalmasına ve iç savaşın içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olmuştur. Bugün artık Suriye toprakları sayısı bilinmeyecek kadar çok silahlı gruba ev sahipliği yapmakta ve rejimin kendi halkı üzerindeki katliamları devam etmektedir. Tüm bunların sonucunda Suriye tek ve bütün bir devlet görüntüsünden oldukça uzaktır. Kendisi için büyük jeopolitik önemi olan Suriye topraklarındaki varlığını Soğuk Savaş dönemi boyunca kademe kademe arttıran Rusya, bugün artık fiili olarak Suriye topraklarındadır.

4. SURİYE'NİN JEOPOLİTİK KONUMUNUN RUSYA İLE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Avrasyacılık teorisinin ilkeleri ve hedefleri doğrultusunda Rusya'nın Suriye ile uzun bir süredir devam ettirdiği ve giderek boyutları daha da üst seviyelere çıkan ilişkilerin, özellikle Suriye'nin jeopolitik konumundan kaynaklanan belli başlı nedenleri vardır.

Bu nedenlerinden birincisi ve en önemlisi Rusya'nın, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra tek kutuplu bir sistemin hâkim olduğu dünyada yeniden iki kutuplu dünya sistemini oluşturmak, uzun vadede ise kendisinin dünyanın tek büyük gücü olacağı sistemin altyapısını oluşturmaktır. Bu doğrultuda Rusya'nın ABD ile mücadele ettiği alanlardan en önemlisi Orta Doğu'dur. Bu bölge Soğuk Savaş dönemi boyunca da iki ülke arasındaki güç mücadelesine tanıklık etmiş, bu ülkeler Orta Doğu'dan kendilerine müttefikler kapmaya çalışmışlardır. Bugün ise bu mücadelenin en bariz örneği Suriye'de yaşanmaktadır. Bu mücadelenin günümüzde Suriye'de yaşanmasının temel sebepleri,

Suriye'nin jeopolitik konumunun önemi ve 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşıdır. İki ülke Suriye iç savaşında karşıt tarafları destekleyerek aslında birbirleriyle vekâlet savaşı yapmaktadır. Bu vekâlet savaşı hala devam ederken Rusya, Suriye'deki çıkarlarını sağlayan Beşşar Esed yönetiminden vazgeçmek istememektedir.

Suriye-Rusya ilişkilerinin yüksek seviyede devam etmesinin bir diğer önemli sebebi ise, Suriye'nin Akdeniz'e kıyısı olmasının jeopolitik bakımdan oluşturduğu durumdur. Rusya'nın yüzyıllardır devam eden sıcak denizlere inme idealinin yanında Akdeniz'de önemli bir güç olmasını sağlayan, Doğu Akdeniz enerji havzasında rol oynamasına fırsat veren ülke bugün Suriye'dir. Bu doğrultuda Suriye Rusya'ya 1971 yılında Akdeniz kıyısındaki Tartus kentinde bir deniz üssü vermiştir (Harita 3). Eski Sovyet coğrafyası dışındaki tek deniz üssü Tartus'ta bulunan Rusya, bu üs sayesinde bir yandan Akdeniz'de ABD'ye karşı bir mevzi kazanmış olmakta, diğer yandan ise Orta Doğu, Afrika ve diğer birçok bölgede hareket halinde olan deniz kuvvetlerine bir ikmal ve bakım üssü elde etmiştir. Esed rejimi 1971'den itibaren bu üsteki askeri varlığını giderek arttıran Rusya'ya 2015 yılında Lazkiye'de bir de hava üssü vermiştir (Harita 3). Hmeymim hava üssü adındaki bu üs, Rusya'ya Orta Doğu ve Akdeniz'de hareket alanı sağlayan ikinci üs olmuştur. İç savaşın getirdiği şartların bir sonucu olarak 2015 yılında Esed rejimine destek vermek amacıyla fiilen Suriye'ye giren Rusya, bu vesileyle üslerindeki askeri personel ve donanımı arttırmıştır. Bu gelişme Rusya'nın bölgede kalıcı olma niyetinin en önemli göstergelerinden birisidir. Bugün Rusya, Suriye sayesinde Orta Doğu ve Akdeniz havzasında önemli rol oynayan ülkelerden biri konumundadır.

Suriye-Rusya ilişkilerinin önemli boyutta olmasının bir diğer nedeni ise Rusya'nın giderek önemi artan Doğu Akdeniz enerji havzasında söz sahibi olma arzusudur. Hatta bu doğrultuda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile de ilişkilerini sıkılaştırma yoluna giden Rusya, Akdeniz'den çok boyutlu avantajlar elde etmek istemektedir.

İki ülkenin ilişkilerinin bu denli yüksek seviyede seyretmesinin diğer önemli bir nedeni de Suriye'nin tarihinde çoğu zaman Batı ile ilişkilerinin sorunlu olmasıdır. ABD ve Batı ile sorunlu olan ilişkilerini Rusya ile dengeleme yoluna giden Suriye, 1946 yılında Fransa'dan bağımsızlığını aldıktan sonra içinde bulunduğu siyasi şartların bir sonucu olarak; Rusya'ya Orta Doğu ve Akdeniz'de çeşitli kazanımlar sağlamıştır. Bu

menfaat ilişkisinin bir sonucu olarak Batı ile ideolojik bakımdan çatışma içinde olan SSCB'nin desteğini almayı denemiştir.

Orta Doğu'da ABD'nin değişmez müttefiki olan İsrail'e karşı Suriye'nin bir denge oluşturması da Suriye-Rusya ilişkilerini teşvik eden bir faktördür. Bu doğrultuda Sovyetler Birliği özellikle bu dengeyi sağlaması için Arap-İsrail Savaşları'nda başını Mısır ve Suriye'nin çektiği Arap Bloğuna askeri, ekonomik ve diplomatik desteklerde bulunmuştur.

Bugün Suriye'de yönetimi elinde bulunduran Esed rejiminin iktidarını devam ettirme isteği de Suriye-Rusya arasındaki ilişkilerin sıkı bir şekilde devam etmesini sağlayan faktörlerden biridir. İktidarını kaybetmek istemeyen Beşşar Esed, Rusya'ya sağladığı çeşitli kazanımlar sayesinde Rusya'nın desteğini arkasına alarak rejiminin devamını sağlamaktadır. Bugün Rusya'nın desteği olmadan ayakta kalamayacağını çok iyi bilen Beşşar Esed, Rusya'ya Orta Doğu ve Akdeniz'de sayısız menfaatler sağlamaktadır. Bu menfaatler karşılığında Rusya gibi büyük bir gücü arkasına alan Esed, iç savaşın başladığı günden bugüne iktidarını korumayı başarmıştır. Rusya desteğini devam ettirdiği sürece de iktidarını koruyacak gibi görünmektedir. Bunu çok iyi bilen Esed yönetimi Suriye'nin jeopolitik konumunun kendisine verdiği imkânları analiz edip kullanarak, güçler mücadelesinde sırtını Rusya'ya dayayarak varlığını devam ettirmektedir. Nitekim iç savaş süresince Suriye üzerinden elde ettiği çeşitli avantajları kaybetmek istemeyen Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye yönetimi için alacağı yaptırım kararlarını kullandığı veto oylarıyla birçok kez engellemiştir.

Temelde izlediği Avrasyacılık jeopolitik teorisinde hedef gösterildiği gibi dünyanın birçok bölgesinde ABD'nin temsil ettiği Atlantikçi blokla mücadele ederek bu bloğu saf dışı bırakma, tek kutuplu dünya söylemine son vererek kendisinin de dünyanın en önemli güçlerinden biri olduğu bir sistemi getirme derdinde olan Rusya, bugün Orta Doğu'daki en önemli aktörlerden biridir. Suriye ise sahip olduğu jeopolitik konum ile bölgenin en önemli ülkelerinden biridir. Suriye'nin bağımsızlığından günümüze kadar oldukça sıkı bir şekilde devam eden Suriye-Rusya ilişkileri, 2011 yılından itibaren tam bir müttefiklik ilişkisine dönüşmüştür. Suriye'nin jeopolitik konumunun kendisine sağladığı büyük avantajlar dolayısıyla devam eden bu ikili ilişki, uzun vadede daha ileri boyutlarda devam edecek gibi gözükmektedir.

5. SURİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNİN DAYANDIĞI TEMELLER

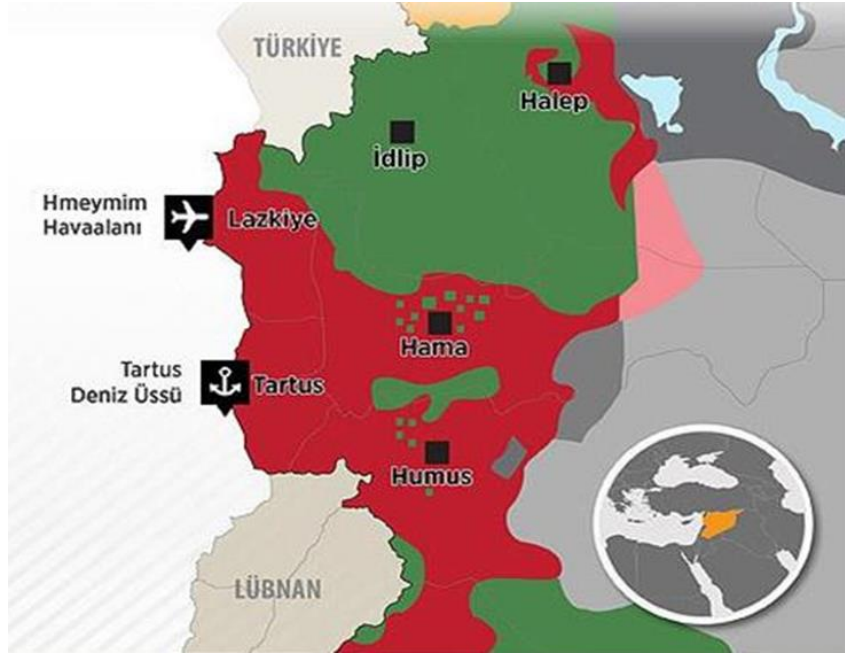
İki ülke arası ilişkiler incelendiğinde bu ilişkilerin çok boyutlu bir şekilde geliştiği dikkati çeker. Bunlardan biri de ticari boyuttur. Rusya ile Suriye çeşitli tarihlerde ekonomik işbirliğine yönelik birçok anlaşma imzalamışlardır. Rusya'nın Orta Doğu ve Akdeniz'deki varlığını devam ettirmesini sağlayan Suriye aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki en önemli pazarlarından biridir (Ertekin, 2012). Jeopolitiğin değişebilen unsurlarından biri olan ticaret yalnızca iki ülke arasındaki ilişkilerin artmasına neden olmamış, aynı zamanda iki ülkenin birbirleri için vazgeçilmez müttefikler olmasına da katkıda bulunmuştur. Bu ticari ilişkiler ve anlaşmalar sayesinde Suriye oldukça büyük ekonomik avantajlar elde etmiştir. Örneğin Mayıs 2014'te Şam'da bir araya gelen iki ülke yetkilileri 2015 yılında Avrasya Ekonomi Komisyonu'nda Suriye'nin de aralarında bulunduğu Gümrük Birliği (Rusya-Beyaz Rusya-Kazakistan) ile serbest bir ticaret bölgesi meydana getirilmesi, Rusya'nın Suriye'ye silah tedarikinin devam etmesi, Suriye Savunma Bakanı'nın Ağustos 2014'te Rusya'ya giderek işbirliği anlaşmasını imzalayacağı, Suriye'nin her alanda yeniden inşası, Suriye topraklarından Suudi Arabistan ve Katar gaz hatlarının geçişi satılmak zorunda kalmadan Rusya Federasyonu tarafından fonlanarak sağlanacağı gibi kararları kapsayan bir dizi önemli ekonomik, askeri ve mali kararlar almışlardır¹⁹.

Geliştirilen ikili ilişkiler askeri anlamda ve silah ticareti konusunda da devam etmiş, Suriye adeta bir Rus silah deposu haline gelmiştir. İki ülke arasında 1950'li yıllardan itibaren devam eden silah ticaretinde Rusya silah üreticisi ve satıcısı konumundayken, Suriye daima bu silahların dünyadaki en büyük alıcılarından biri olmuştur. Örneğin Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün Mart 2012 tarihli raporu Suriye'nin silah gereksiniminin %78 gibi büyük bir kısmını Rusya'dan tedarik ettiğini göstermektedir. Raporda ayrıca Rusya'nın Suriye'ye satışını yaptığı silah oranının 2007-2011 arasındaki dört yılda daha önceki dört yıllık döneme oranla % 580 arttığı, yani neredeyse altı katına çıktığı anlaşılmaktadır (Özel, 2012).

¹⁹ <http://www.voltairenet.org/article184039.html>

Rusya Suriye'ye sadece silah değil askeri eğitim bakımından da destek olmaktadır. Suriye ordusunun kara, hava ve deniz kuvvetlerinden bir kısım subay ve askeri personelin Rusya'da askeri eğitim gördüğü, Suriye ordusunda gittikçe artan sayıda Rus askeri danışmanlarının bulunduğu bilinmektedir (Öztürk, 2013).

İki ülke arasındaki ilişkilerin önemli bir boyutunu da Rusya'nın Suriye'deki üsleri oluşturmaktadır. Günümüzde Rusya'nın Suriye'de bir adet deniz üssü ve bir adet hava üssü bulunmaktadır (Harita 3). Deniz üssü Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki Tartus kentinde yer alan Tartus deniz üssü, hava üssü ise Lazkiye'de yer alan Himeymim hava üssüdür (Bassel El-Esed hava üssü). Soğuk Savaş döneminde 1971 yılında Suriye ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan bir anlaşma ile Rusya'ya verilen Tartus Deniz Üssünün önemi, özellikle Suriye'deki iç karışıklıkların başlaması ve daha sonra bölgesel ve küresel güçlerin iç savaşa dâhil olmasıyla daha da artmıştır. Rusya 2015 yılında başlayan Suriye'deki operasyonlarında Himeymim Hava Üssünü kullanmıştır. Hâlen burası barındırdığı Rus askerleri ve mühimmatıyla fiilen bir Rus hava üssü durumundadır. Rusya'nın Suriye'nin Lazkiye kentindeki varlığını arttırdığı Himeymim hava üssü, kendisinin Akdeniz kıyısındaki tek üssü olan Tartus deniz üssünün jeopolitik önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Harita 3: Suriye'deki Rus Üsleri, (<http://aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-akdenizdeki-tek-askeri-ussu-suriyede/396367>)

Rusya açısından İsrail karşısında Suriye'nin Orta Doğu'daki dengeleyicilik rolü de iki ülke arasında ilişkilerin dayandığı temellerden biridir. 1956 yılındaki Süveyş Buhramı'nda ve 1948, 1967 ve 1973 yıllarındaki Arap-İsrail Savaşları'nda Arap güçleri tarafında yer alan SSCB, özellikle 1970'lerin sonunda Mısır'la ilişkilerin bozulması ile Suriye'ye daha fazla yönelmiştir. Bu noktada politikaları benzeşen Rusya ve Suriye için Filistin, bölgede Batılı güçlerin en büyük müttefiki olan İsrail karşısında dengeyi sağlayacak olan dayanak noktasıdır. İsrail karşısında girdiği mücadelelerde Rusya'nın silah ve askeri yardımları ile Suriye, bölgede ABD-İsrail askeri birliğine karşı Suriye-Rusya ortaklığı (Dağ, 2013) ile denge sağlamaktaydı. Bu bakımdan Rusya; Soğuk Savaş'tan bugüne dek Suriye'yi bölgede Batılı güçlerin ve İsrail'in varlığına karşılık müttefik edinmiş ve desteklenmesi gereken baş aktör olarak görmüştür.

Rusya'nın sıcak denizler hedefi çerçevesinde Suriye'nin jeopolitik konumunun önemi, ilişkilerin yüksek seviyede seyretmesinin bir diğer nedenidir. Tarih boyunca Rus iktidar sahipleri, sıcak denizlere inme hedefleri çerçevesinde oldukça güçlü donanmalar kurmuş ve her fırsatta adım adım güneye inmeye çalışmışlardır. Günümüz Rus dış politikasında; Akdeniz geçmişteki önemini muhafaza etmektedir. Rusya'nın günümüzde Doğu Akdeniz'de geliştirdiği politikalar Doğu Akdeniz ülkeleri ile diplomatik ilişkileri arttırmaya yöneliktir. Özellikle başta Suriye olmak üzere Güney Kıbrıs Rum Kesimi, İsrail ve Yunanistan'la ilişkilerini arttırmaya çalışmasında Akdeniz'e atfettiği önemin etkisi büyüktür. 192 km'lik kıyı uzunluğuyla Doğu Akdeniz'e oldukça hâkim bir konumda bulunan Suriye'nin Rusya nezdinde önemi bu bakımdan bir kat daha artmaktadır. Türkiye sınırından başlayarak kesintisiz 192 km boyunca Lübnan'a kadar uzanan bir kıyı şeridine sahip olan Suriye Akdeniz kıyı şeridinden biri deniz diğeri hava üssü olmak üzere Rusya'ya iki askeri üs vermiştir. 1971'den beri Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki Tartus kentinde bir deniz üssüne sahip olan Rusya için bu durum, Akdeniz havzasında söz sahibi ülkelerden biri olmak anlamına gelmesi bakımından önemlidir.

Rusya'nın Suriye üzerinden Orta Doğu'daki varlığını devam ettirme ve arttırma isteği de iki ülke arasındaki ilişkilerin dayandığı temellerden biridir. Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu bölgesinde oldukça aktif bir politika izleyen SSCB, birliğin dağılmasından sonra

bölge ile ilişkilerini azaltmış ve kendi iç problemleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır. 1990'lı yılların sonlarına doğru ise Rusya kendini toparlamaya başlamış, büyük bir güç olarak varlığını devam ettirdiğini göstermeye çalışmıştır. Bu doğrultuda 1990'ların sonu ve özellikle 2000'li yılların başından itibaren Orta Doğu'daki eski gücünü yeniden kazanmaya çalışmış, Sovyetler Birliği döneminde bu bölgede izlediği aktif politikalara yönelmiştir. Bu amaçla Rusya'nın Orta Doğu'da varlığını devam ettirmek ve arttırmak için yöneldiği ilk ülke Soğuk Savaş döneminde de oldukça yakın ilişkiler geliştirdiği Suriye olmuştur. İki ülke ilişkilerini arttırmak amacıyla askeri, siyasi, diplomatik, ekonomik işbirliklerine yönelmişler ve her alanda dostluklarını sağlamlaştırma yoluna gitmişlerdir. 2000'li yıllardan itibaren oldukça etkin bir dış politika izlemeye başlayan Rusya özellikle Orta Doğu'daki varlığını arttırmaya çalışarak bu bölgede söz sahibi olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Günümüzde Orta Doğu'da ekonomik ve siyaset/güvenlik eksenli bir dış politika izleyen Rusya'nın özellikle iki Orta Doğu ülkesine, Suriye ve İran'a daha yakın durduğu görülmektedir (Bekcan, 2004).

Rusya'nın Ortadoğu'da ABD'ye karşı güç dengesi oluşturma politikası iki ülke ilişkilerinin bir diğer boyutudur. Bugün Rusya'nın Orta Doğu ve Suriye'deki varlığın en temel sebebi ABD ile küresel düzeyde devam eden nüfuz arttırma mücadelesidir (Erşen, 2016). Soğuk Savaş yıllarında Orta Doğu, ABD ile SSCB arasındaki başlıca mücadele alanlarından biri durumundaydı (Avar ve Ersoy, 2016). Bu dönemde dünyanın ABD ve Sovyetler Birliği önderliğinde iki kutba ayrılması, diğer devlerin bu kutuplardan birini tercih ederek buna göre pozisyon almasına neden olmuştur. Suriye'nin bağımsızlık yıllarından itibaren SSCB ile ilişkilerinin artarak devam etmesinin temel sebebi budur (Kiraz, 2016).

Özellikle 2000'li yılların başında Rusya'da Vladimir Putin'in, Suriye'de Beşşar Esed'in iktidara gelmesi ikili ilişkilere yeni bir soluk getirmiştir. Bu dönemde iki ülke liderinin de çıkarlarını sağlayan çeşitli nedenlerle karşılıklı ilişkileri geliştirmeye hevesli olması, Orta Doğu'da Rusya'nın Soğuk Savaş dönemindekine benzer şekilde önemli bir dengeleyici güç olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nda takındığı tutum ile Rus çıkarlarını ön planda tutan ve gerektiğinde askeri gücünü harekete geçirmekten çekinmeyen Rusya'nın temel amacı, Soğuk Savaş döneminden beri çevreleme politikasını izleyen ABD ve Batı'nın bölgede etkisini kırmak

ve jeopolitik manada Kalpgâh'ı çevrelemelerini engellemektir (Çaman, 2015).

Suriye'nin Batı ile olumsuz ilişkilerinin bir sonucu olarak Rusya'ya yönelmesi de bir diğer önemli boyuttur. Suriye bağımsızlığını kazandığı yıllarda kendini dünyanın iki kutuplu sisteminin içinde bulmuştur. Bu doğrultuda bağımsızlık yıllarından itibaren bu iki kutuplu sistemde Sovyetler Birliği yanında pozisyon almıştır. Özellikle Hafız Esed ve Beşşar Esed döneminde Suriye'nin uluslararası arenada Rusya'nın yanında yer aldığı göze çarpmaktadır. Fakat Suriye'nin Rusya'nın yanında yer alması ideolojik temelden ziyade ulusal çıkar ve pragmatik bir dış politika anlayışına dayanmaktadır.

Esed rejiminin Rusya desteğiyle varlığını sürdürme politikası da iki ülke arasındaki ilişkileri sağlamlaştıran dayanaklardan biridir. Esed ailesi 1970 yılından itibaren Suriye'yi yönetmektedir. 1970-2000 yılları arasında Hafız Esed, 2000 yılından itibaren ise Beşşar Esed Suriye'de iktidarı elinde tutmaktadır. Suriye'nin resmen bağımsızlığını ilan ettiği 1946 yılından günümüze kadar Suriye-Rusya ilişkileri incelediğinde görülmektedir ki bazı dönemlerde düşük seviyede seyretmesine rağmen genel olarak iki ülke ilişkileri oldukça olumlu ve yüksek seviyede gelişmiştir. Özellikle Hafız Esed'in iktidara geldiği 1970 yılından itibaren Suriye'ye Rusya desteği artarak devam etmiştir. 1990'lı yıllarda SSCB'nin yıkılmasından dolayı bir süre ilişkiler durağanlaşmışsa da 1990'ların ortalarından itibaren tekrar eski haline dönmeye başlamıştır. 2000'li yılların başında her iki ülkede de iktidardaki isimlerin değişmesi Suriye-Rusya ilişkilerine olumlu yönde etki etmiş, bu ilişkiler her alanda işbirliğine dönüşmüştür. Özellikle Rusya'da iktidar koltuğuna geçen Vladimir Putin, Beşşar Esed yönetimindeki Suriye'ye birçok alanda destek olarak hem Suriye'deki ve hem de Orta Doğu ve Akdeniz'deki siyasi ve askeri konumunu güçlendirmiştir. 2011 yılından itibaren Suriye'yi de etkilemeye başlayan, kısa sürede tüm ülkeyi etkisi altına alan sivil eylemler ve bu eylemlere rejimin şiddetle muamele etmesi sonucu başlayan iç savaş, Rusya'nın Esed yönetimine olan desteğini daha da arttırmasına neden olmuştur. Öyle ki Rusya, hem uluslararası diplomaside, hem Suriye içinde siyasi, diplomatik ve askeri yollarla Esed yönetimini siyaseten ve fiilen desteklemiş, bu destek sayesinde Suriye'de yönetimi ellinde bulunduran Beşşar Esed bütün olumsuzluklara rağmen pozisyonunu korumuştur.

6. SONUÇ

Suriye bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla hem dünyada hem Orta Doğu bölgesinde büyük jeopolitik öneme sahiptir. Suriye'nin hem bir kara hem de kıyı devleti olması, batıda Akdeniz kıyıları, kuzeyde Türkiye üzerinden Orta Doğu bölgesinin giriş kapısı niteliğinde olması, Doğu Akdeniz'e hâkim bir konumda bulunması, demografik özellikleri, farklı etnik gruplara ev sahipliği yapması, bölgeyi derinden etkileyen birçok akım ve hareketin kaynak noktası olması gibi birçok özelliği ile Suriye, jeopolitik önemini sürdürmektedir. Soğuk Savaş yılları boyunca ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki nüfuz mücadelesinin en önemli alanlarından biri olan, Orta Doğu'nun önemli ülkelerinden biri olarak Suriye, tavrını Sovyetler Birliği'nden yana almıştır. Bağımsız olduğu 1946 yılından itibaren Rusya ile ilişkileri incelediğinde Suriye'de 1963'te Baas Partisi'nin ve özellikle 1970 yılından itibaren Hafız Esed'in yönetime gelmesiyle birlikte bu ilişkilerin daha da geliştiği görülmektedir.

2011'de başlayıp günümüzde hala devam eden iç savaşta küresel ve bölgesel aktörlerin Suriye'deki farklı grupları kendi çıkarları adına desteklemeleri, ülkedeki bu olayların tam anlamıyla bir vekâlet savaşına dönüşmesine neden olmuştur. Bu vekâlet savaşında Esed'i destekleyen en büyük küresel aktör Rusya iken, sahadaki bazı muhalif grupları destekleyerek Esed'in dolayısıyla Rusya'nın karşısında konumlanan ABD olmuştur. İki ülke karşıt iki grubu destekleyerek Suriye'deki vekâlet savaşında aslında birbirlerine karşı bir güç mücadelesi vermektedir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin sıkı bir şekilde devam etmesini sağlayan bazı jeopolitik faktörler vardır. Bu faktörlerin neredeyse tamamı Suriye'nin jeopolitik konumundan kaynaklanmaktadır. Suriye ile uzun bir süredir devam eden sıkı müttefiklik ilişkisinden dolayı Rusya tek kutuplu dünya sistemine olan itirazlarını bugün Orta Doğu ve Suriye üzerinden ortaya koyma fırsatı bulmaktadır.

Sonuç olarak, bir taraftan Suriye'nin jeopolitik konumu, diğer taraftan Rusya'nın Akdeniz ve Orta Doğu'daki etkinliği ile geçmişte izledikleri siyasete uygun olarak Orta Doğu ve dünya siyasetinde söz sahibi olma arzusu iki ülkenin birbirinden vazgeçemeyeceği bir ittifak oluşturmalarına zemin hazırlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akengin, H., Gürçay, H. K.,(2014). Coğrafya, Demokrasi ve Yönetim Sorunu Üzerine Bir Bölgesel Değerlendirme: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Örneği, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 19-40.
- Akengin, H., Gürçay, H. K.,(2014). Geography, Democracy and Administration Issue In The Middle East, *Humanities and Social Sciences*, 23-32.
- Akengin, H., (2015). *Siyasi Coğrafya- İnsan ve Mekân Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akengin, H., (2016). Türkiye'nin Jeopolitiği, Hayır Kanat, M. (ed.), *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği İçinde*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Amanov, Ş., (2004). Hafız Esed Dönemi Suriye Dış Politikası. Yılmaz, T., Şahin, M. (ed.), *Ortadoğu Siyasetinde Suriye İçinde*, Ankara: Platin.
- Armaoğlu, F., (2016). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Atlıoğlu, Y., (2007). *Beşşar Esed Suriyesi'nde Reform*. İstanbul: TASAM Yayınları.
- Avar, Y., Ersoy, A., (2016). Rusya'nın Orta Doğu Politikası. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*.http://www.academia.edu/25862044/Rusyan%C4%B1n_Ortado%C4%9Fu_Politikas%C4%B1, (Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2016).
- Aydos, V., Duran, M., (2000). *Suriye Ülke Etüdü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Ayrancı, Z. Ş., (2006). Türkiye-Suriye İlişkileri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baş, A. (2012). 1957 Suriye Krizi ve Türkiye, *History Studies*. 4(1). 89-109.

- Bekcan, U. (2014). Rusya'nın Orta Doğu'da İstikrar Arayışı (ed.) Yıldırım, Y., Atlıoğlu, Y., (ed.). *Değişen Orta Doğu'da Değişmeyen Sorunlar: Irak İşgali'nden Arap Baharı'na İçinde*, İstanbul: Dora Yayınları.
- Bulut, M. T., (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri ve Su Sorunu. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Çalışkan, B. (2016). *Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi*. İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. <http://insamer.com/rsm/files/RusyaSuriye%20İlişkileri%20ve%20Ortadoğu%20Krizlerine%20Etkisi.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2016).
- Collelo, T. (1988). *Syria a Country Study*. Washington D.C: United States Government Secretary of the Army.
- Çaman, M. E. (2015). Suriye Örneğinde Türkiye ve Rusya Arasındaki Jeopolitik İhtilafının İdeolojik Nedenleri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2). 64-99.
- Çelebi, S. (2004). Suriye'nin Silahlı Kuvvetleri ve Silahlanma Faaliyetleri. Yılmaz, T. Şahin, M. (ed.). *Ortadoğu Siyasetinde Suriye İçinde*, Ankara: Platin.
- Dağ, A. E. (2013). *Suriye: Bilad- Şam'ın Hazin Öyküsü*, İstanbul: İHH.
- Dağ, A. E. (2015). Suriye. Dağ, A. E. (ed.) *Ortadoğu Çatışmaları İçinde*, İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Deniz, T. (2013). Suriye'nin Durumu, ABD-Rusya ve Türkiye'nin Tutumu *Marmara Coğrafya Dergisi*. 27. 314-332.
- Dinçer, O. B., Coşkun, G. (2011). *Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye'de Değişimi Zorlamak*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Doğan, M. (2008). Suriye'nin Nüfus Yapısı. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.

- Dosbolov, A. (2014). Arap-İsrail sorununda Rusya Federasyonu'nun Rolü, *Bariş Araştırmaları ve çatışma özümleri Dergisi*, 2 (1). 2014. 1-8.
- Doster, B. (2012). Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası. Adıbelli, B. (ed.). *Arap Baharı ve Suriye İçinde*, İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Eğri, T. (2016). Suriye'nin Ekonomi Politiği: 1970-2014. Okur , M. A., Salık, N. (ed.). *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika İçinde*, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erciyes, E. (2004). *Orta Doğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Erşen, E. (2016). Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler, (ed.) Yalçın, H. B., Duran, B. (ed.). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri İçinde*, İstanbul: SETA Kitapları.
- Ertekin, B. A. (2012). Neo-Rusya'nın Akdeniz Rüyası: Neo-Rusya'nın Suriye Arap Baharı'ndaki Rolü. *Bilge Strateji*. 4(7). 131-163.
- Karabulut, B. (2007). Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye- Rusya İlişkileri. *Karadeniz Araştırmaları*. 15. 69-91.
- Kiraz, S. (2016). Bağımsızlıktan 21. Yüzyıla Suriye-Rusya Siyasi İlişkileri. Okur, M. A., Salık, N. (ed.). *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika İçinde*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koyuncu, A. A. (2016). Suriye'de Azınlıklar Arası İlişkiler. Okur, M. A., Salık, N. (ed.). *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika İçinde*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mercan, M. H. (2012). *Suriye: Rejim ve Dış Politika*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Mercan, M. H. (2016). Modern Suriye'de Anayasal Gelimeler. Okur , M. A., Salık, N. (ed.). *Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika İçinde*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Okur, M. A. (2004). Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye Yılmaz, T., Şahin, M., (ed.). *Ortadoğu Siyasetinde Suriye İçinde*. Ankara: Platin.
- Kemaloğlu, İ. (2012). *Rusya'nın Ortadoğu Politikası*. Ankara: ORSAM.
- Öz, M. (1994). Dürzilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İçinde (DİA)*. (c.10, ss. 39-48). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öz, Mustafa, "İsmâiliyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İçinde(DİA)*, (c.23, ss.128-133). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001,
- Özel, M. S. (2012). Rusya'nın Sıcak Denizlerdeki Son Kalesi: Suriye. Özdağ, Ü. (Ed.). *Küçük Orta Doğu: Suriye İçinde*. Ankara: Kripto.
- Öztürk, M. (2013). Çarlık'tan Federasyona: Rusya'nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirilmesi, *ORSAM Ortadoğu Analiz*. 5(60). 52-59.
- Purtaş, F. (2007). Rusya ve Arap Orta Doğusu. *Akademik Orta Doğu Dergisi*. 4.46-75.
http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/firat_purta_s.pdf (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2016).
- Sağlam, M. (2014). İnadın Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 68(4). 2014. 211-217.
- Sağlam, Z. (2006). Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konumları İtibariyle Türkiye-Suriye İlişkilerinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.
- Üzüm, İ. (2007). Nusayrılık, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İçinde(DİA)*. (c.33, ss.270-274). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İnternet Kaynakları

Aslan, A. (2014). Rusya ve Suriye arasında önemli anlaşma, <http://www.voltairenet.org/article184039.html>. (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2016).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2060.html>. (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2017).

http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewerUlkeler.jspx;jsessionid=A4jRQL5EiND2vVyeO8_j7QmdVvnmbAxw3D6iNnk7y11QBa3h7U5p!74719419?contentId=UCM%23dDocName%3AEK160877&countryName=Suriye&_afLoop=22601798668798&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3FcountryName%3DSuriye%26_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D226017986687948%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160877%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Df03p5v91c_4. (Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2016).

<http://wenr.wes.org/2016/04/education-in-syria/>. (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2016).

Aghayev, E., Katman, F. Historical Background and the Present State of the Russian-Syrian Relations. <http://www.iiprc.org/historical-background-and-the-present-state-of-the-russiansyrian-relations.html>. (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2016).

Başçıl, H. (2016). Büyük Kürdistan Politikası ve Suriye, <http://gelenekvegelecek.com/buyuk-kurdistan-politikasi-ve-suriye-haluk-bascil/>. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2017).

<http://ingev.org/hakkimizda/insani-gelisme-nedir/>. (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2016).

Assl, N.K. (2011). Rusya'nın Ortadoğu Hırsları. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/rusyanin-ortadoğu-hirslari>. (Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2016).

Alabaster, O. (2016). Bombs, Bullets, and Lack of Health Care Has Killed 470,000 Syrians. <https://news.vice.com/article/bombs-bullets-and-lack-of-health-care-has-killed-470000-syrians>. (Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2016).

http://www.tasam.org/trTR/Icerik/212/ortadoğu_girdabindaki_kucuk_halka_suriye. (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2016).

<http://www.islamianaliz.com/haber/savas-nufusu-eritti-4-milyonluk-halep-bakin-kaca-dustu-7923>. (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2017).

Polat, S. (2015). Rusya'nın Akdeniz'deki tek askeri üssü Suriye'de, <http://aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-akdenizdeki-tek-askeri-ussu-suriyede/396367>. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2017).

<http://www.dunyabulteni.net/haber/218362/tartus-ussu-kremlinin-guc-sembolu>, (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2016).

<http://data.worldbank.org/country/syrian-arab-republic?view=chart>. (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017).

<http://www.mfa.gov.tr/suriye-kunyesi.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2017).

Atlıoğlu, Y. (2004). Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Etnik ve Dini Yapı, <http://heartoforient.blogspot.com.tr/2006/01/suriye-arap-cumhuriyetinde-etnik-ve.html>. (Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2016).

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160213_suriye_rakamlar. (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2017).